

**Знанецький В. Ю.,**  
старший викладач кафедри іноземних мов  
для інженерно-технічних та природничих спеціальностей  
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

## НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОМУ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОМУ СПІЛКУВАННЮ

**Анотація.** Стаття присвячена питанням навчання іншомовному професійно-орієнтованому спілкуванню. У статті розглядаються підходи зарубіжних і вітчизняних дослідників до визначення змісту і структури іншомовного професійно-орієнтованого спілкування. Дана коротка характеристика поняттю «професійно-орієнтованого спілкування» як ключового у дослідженні, що проводиться. У статті розглянута необхідність використання активних методів навчання у ВНЗ.

**Ключові слова:** професійно-орієнтоване спілкування, комунікативні уміння, мотивація мовної діяльності, навчання іноземним мовам.

**Постановка проблеми.** Перш ніж приступити до розгляду питання стосовно навчання іншомовному професійно-орієнтованому спілкуванню (ПООС), необхідно коротко охарактеризувати поняття «спілкування» і «професійно-орієнтоване спілкування», а також специфіку іншомовного професійно-орієнтованого спілкування.

Об'єктом пропонованого дослідження виступають основні методичні принципи оптимальної організації процесу навчання іншомовному професійно-орієнтованому спілкуванню.

**Метою** даної статті є дослідження питань, присвячених оптимізації процесу навчання іншомовному професійно-орієнтованому спілкуванню.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Сенс і значення категорії «спілкування» може розглядатися з позицій різних наук і вихідних теоретичних і методологічних підстав. Напевно, що відмінності концепцій різних авторів і відсутність загальноприйнятого визначення поняття спілкування викликано саме суттю даного явища. Починаючи з кінця XIX століття, феномен спілкування вивчався різними науками: соціологією, психологією, лінгвістикою, філософією, педагогікою. Дослідження цього феномену пов'язані з іменами таких відомих науковців, як О. Конт, Л. Фейєрбах, К. Маркс, В.М. Бехтерев, В.О. Сухомлинський і багато інших.

Аналіз визначень спілкування з позицій різних наук показав, що при всьому своєму різноманітті більшість цих визначень вказує на два основні плани спілкування: взаємодія і діяльність.

Так, наприклад, перший план виражений у таких визначеннях спілкування, як процес взаємодії і взаємозв'язку суспільних суб'єктів, і як універсальний механізм взаємодії людей, завдяки роботі якого їхня діяльність і суспільні стосунки виявляються взаємопов'язаними, як сторони єдиного соціального процесу життєдіяльності людини і суспільства.

Інша група визначень, розкриваючи другий план спілкування, трактує його, як форму діяльності, що здійснюється між людьми як рівними партнерами; комунікативну діяльність, що є складною системою взаємодії людей. З останнім співпадає

визначення, в якому спілкування є комунікативним видом діяльності, що виражає практичну активність суб'єкта.

Описані вище концептуальні аспекти спілкування певною мірою відносяться і до професійно-орієнтованого спілкування, що вирізняється своїми специфічними особливостями. В цілях нашого дослідження важливо визначити зміст даного поняття.

Незважаючи на наявність наукових праць та досліджень, що розглядають як свій предмет ПООС, нам не вдалося знайти визначення, яке могло б бути найбільш значущим для нашого дослідження. Так, наприклад, у дослідженні Л.В. Макара іншомовне професійно-орієнтоване спілкування розглядається, як «процес встановлення, підтримки і розвитку цілеспрямованого прямого або опосередкованого контакту між різномовними представниками однієї й тієї ж професії» [4; 13]. В іншій роботі, присвяченій питанням оптимізації процесу навчання іншомовному професійно-орієнтованому спілкуванню, Л.Є. Алексєєва досліджує академічний аспект поняття професійно-орієнтованого спілкування. В її формулюванні «професійно-орієнтоване спілкування – це спільна учбова діяльність, направлена на придбання і обмін професійно значимою інформацією, встановлення міжособових контактів і досягнення комунікативно значимих результатів» [1; 32].

Для розширення і уточнення поняття ПООС розглянемо різні аспекти професійного спілкування. Воно може бути описане з позицій:

- 1) спрямованості: соціально-орієнтоване і особово-орієнтоване;
- 2) середовища вживання: професійно-виробниче, здійснюване в рамках професійно-трудова сфери;
- 3) мети і результату: оптимізація професійної діяльності на основі вирішення професійних завдань;
- 4) види (по кількості учасників): групове або індивідуальне;
- 5) обраних засобів спілкування: вербальні або невербальні.

На підставі виділених критеріїв сформулюємо наше визначення професійного спілкування: професійне спілкування – це соціально-орієнтована інтерактивна діяльність людей у певному професійному середовищі для регуляції професійних стосунків на основі рішення комунікативних завдань, що використовує вербальні або невербальні засоби, і має на меті і результатом оптимізацію цієї ділової діяльності.

При навчанні професійному спілкуванню використовується поняття професійно-орієнтованого спілкування, яке відрізняється від першого по середовищу вживання (тобто, воно здійснюється в учбовому середовищі і орієнтоване на професійне спілкування як свою мету).

Тоді під іншомовним професійно-орієнтованим спілкуванням ми повинні розуміти ту ж діяльність, але таку, що використовує іншомовні вербальні і невербальні засоби, властиві певному професійному і культурному середовищу, в якій це

спілкування здійснюється. В цьому випадку визначення іншомовного професійно-орієнтованого спілкування виглядатиме таким чином: іншомовне професійно-орієнтоване спілкування – це соціально-орієнтована інтерактивна діяльність, що здійснюється в певному професійно-учбовому середовищі для регуляції всіх видів професійних стосунків на основі рішення комунікативних завдань, використовує вербальні і невербальні засоби іноземної мови, властиві певному професійному і культурному середовищу, в якому це спілкування здійснюється, і має на меті оптимізацію цієї діяльності.

На основі аналізу психолого-педагогічних і дидактичних основ навчання ІПОС, а також вивчення літератури з теорії і практики викладання іноземних мов (О.О. Вербицький, Г.О. Китайгородська, О.Г. Поляков, Ю.О. Погостинський, І.С. Якиманська, R.L. Allwright, T. Hutchinson і ін.) нами було виділено десять основних методичних принципів оптимальної організації процесу навчання іншомовному професійно-орієнтованому спілкуванню.

Розглянемо ці принципи.

### **1. Принцип практико-орієнтованого, контекстного навчання.**

Цей принцип означає практичну спрямованість у навчанні іншомовному професійно-спрямованому спілкуванню. Треба зауважити, що поняття «контекст» використовується автором не як лінгвістична категорія, а як педагогічна – в якості моделі реальних виробничих стосунків. Зі слів О.О. Вербицького, контекстним є навчання, «в якому за допомогою всієї системи дидактичних форм, методів і засобів моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності фахівця, а засвоєння ним абстрактних знань як знакових систем накладено на канву цієї діяльності» [2; 51]. Згідно з принципом контекстності, навчання переслідує цілі, що усвідомлюються студентами як життєво важливі. Воно організовується з урахуванням потреб і умов їх теперішньої або майбутньої професійної і соціальної діяльності.

Перенесення мовних навичок у різні ситуації спілкування і професійного використання мови можливе тільки при їх початковому формуванні в адекватних умовах. Інтеграція професійних знань у процес навчання іноземним мовам для цілей професійного спілкування сприяє прояві зрілих когнітивних здібностей. Ця інтеграція також є значимою для вдосконалення комунікативних здібностей, оскільки можливість актуалізації знань предмета створює внутрішню потребу висловитися з приводу ситуацій професійної діяльності фахівця.

Таке навчання в умовах немовного ВНЗ зумовлює підхід до змісту навчання, як до деякої моделі природного спілкування, в якій формуються і розвиваються необхідні якості майбутнього фахівця. Засвоєння учнями соціального досвіду, необхідного їм для нормальної життєдіяльності в суспільстві і в певному професійному середовищі, припускає також особово-орієнтовану спрямованість освіти.

**2. Принцип особово-орієнтованої спрямованості.** Цей принцип висуває максимальну орієнтованість навчання на особу учня, її реальні потреби і мотиви, облік логіки розвитку особистості учня, облік його суб'єктивного внутрішнього стану. Здійснення особової індивідуалізації в процесі навчання має на увазі облік таких властивостей особи студента, як його світогляд, контекст діяльності і особистий досвід. Реалізація цього принципу означає використання таких повчальних технологій, «метою яких (на всіх етапах навчання) є не накопичення знань,

умінь, а постійне збагачення досвідом творчості, формування механізму самоорганізації і самореалізації особи кожного учня» [8; 73]. Відповідно до особово-орієнтованого принципу змінюються ролі студента і викладача в учбовому процесі. Перший стає головним його суб'єктом, а другий виступає в ролі помічника і організатора спілкування.

**3. Принцип активності навчання припускає дієвий характер навчання,** причому не лише як зовні виражену активність і ініціативність, але й активізацію в учнів інтелектуальних здібностей, знань і мовного досвіду для їх подальшого розвитку, а також вибір системи методичних і педагогічних засобів стимулювання активно-позитивної мотивації діяльності студентів. Крім того, як впливає з визначення активізації навчання, що дає Г.О. Китайгородська, завданням є не лише «досягнення стану активності особи», але й «збереження цього стану» [3; 10].

Найважливішим чинником успішного навчання є активізація мислення. В активізації розумової діяльності знаходиться один із основних резервів підвищення ефективності навчання, оскільки швидкість і міцність формування мовних навичок безпосередньо залежить від активності і змістовності розумової діяльності. Отже, успішним є те навчання, яке спирається на застосування когнітивних здібностей і знань про навколишню дійсність. Когнітивна залученість учнів забезпечується також принципом проблемності.

**4. Принцип проблемності** означає використання в навчанні проблемних ситуацій, активізуючих мислення, з метою формування і розвитку творчих здібностей учнів. Психологи стверджують, що проблемна ситуація є початковим моментом мислення, і з її допомогою визначається залучення особи до процесу мислення. Звичайно, навчання на основі проблемних ситуацій вимагає розробки і створення спеціальних методичних засобів, призначених для забезпечення активності мислення учнів. Методика аналізу ситуацій розглядається нами в якості одного з таких засобів.

Ю.О. Погостинський характеризує організацію проблемного навчання як таку, коли «знання не даються учню в детермінованому, завершеному виді, призначеному лише для запам'ятовування, а даються в динаміці переходу від незнання до знання, при активній участі самих учнів в отриманні частини цих знань у результаті самостійної роботи над рішенням спеціально підібраних проблемних завдань» [6, с. 255–256].

**5. Принцип комунікативно-ситуативного навчання** означає використання тільки таких комунікативних ситуацій, які сприяють виникненню міжособистісного спілкування студентів на основі обговорення проблем, що цікавлять їх, стосуються різних сфер їхнього життя і професійної діяльності. Реалізація цього принципу означає спрямованість навчання на розвиток у студентів необхідних якостей майбутнього фахівця і формування в них готовності до взаємодії з колегами в майбутній професійній діяльності.

Специфіка професійного навчання в немовному ВНЗ вимагає відповідних форм і способів формування і розвитку у студентів інтересу до вивчення іноземної мови і своєї майбутньої професійної діяльності. Цей принцип припускає розробку і створення спеціальних методичних засобів для формування «змістовного базису», на основі якого відбувається засвоєння мовного матеріалу. Використання в якості такого базису спеціально підібраних і розроблених проблемних текстів – «кейсів» – сприяє активізації думок, почуттів і появи потреби їх вира-

ження іноземною мовою. Ситуація виступає, як засіб мотивації і стимуляції мовної діяльності, і як основа відбору і організації мовного матеріалу.

**6. Принцип інтерактивної спрямованості навчання іншомовному спілкуванню** означає зміщення акценту з комунікативної функції мови в широкому сенсі на конкретний процес комунікації в аудиторії. На зміну функціоналізації стосунків і культивування предметного знання приходить справжня, викликана об'єктивною необхідністю взаємодія, включення в яку відбувається не лише на рівні предметного знання, але і на рівні особової і соціальної активності його учасників. Досягається це завдяки створенню дидактичних і психологічних умов.

Інтерактивна спрямованість у навчанні іншомовному професійно-орієнтованому спілкуванню розуміється, як активна взаємодія всіх учасників процесу (включаючи самого викладача), при якому відбувається взаємозбагачувальний обмін автентичною професійно значимою інформацією іноземною мовою і придбання умінь професійного спілкування. Організація такого навчання припускає варіативність режиму робіт. Іншими словами, організація роботи студентів з обміну професійно значимою інформацією на занятті повинна здійснюватися з використанням прийомів, що забезпечують різноманітність форм і видів контактів в учбовій діяльності (наприклад, організація роботи студентів у малих групах, усією групою, індивідуально, зміна середовища і різноманіття ролей для учнів).

**7. Принцип балансу усвідомленого вивчення іноземної мови і неусвідомленого оволодіння нею** припускає організацію навчання іншомовного спілкування на основі зв'язку з іншими, зокрема, з професійними видами діяльності. Така організація покликана сприяти тому, щоб «оволодіння спілкуванням було необхідне для виконання якоїсь іншої, важливої для учня діяльності» [5, с. 29]. «Вивчення іноземної мови значною мірою відбувається випадково. Вивчати мову зовсім не означає вирішувати мовні проблеми. Учні можуть вивчати різні одиниці мови як би між іншим, думаючи про ще щось. Вирішувати проблеми зовсім не обов'язково мають бути мовними. Вони повинні ставити учнів перед необхідністю використати мову і тим самим вводити мовні одиниці в матрицю знань в їх пам'яті» [8, с. 99].

**8. Принцип комплексності.** Виділення в навчанні окремих видів мовної діяльності, таких як аудіювання, говоріння, читання, письмо, є умовним. У реальних умовах володіння мовою є цілісним процесом. Відповідно майбутнім фахівцям потрібне володіння всім комплексом складних мовних умінь. Формування цих умінь вимагає такого підходу і такої організації навчання, які цю комплексність забезпечують. Іншими словами, подібна спрямованість навчання впливає на зміст навчання і потребує розробки відповідних навчальних засобів, націлених на придбання і закріплення всіх цих складних практичних навичок і умінь.

Реалізація цього принципу сприяє, на думку О.Г. Полякова, використання прийому інтеграції комунікативних умінь (видів мовної діяльності), завдяки якому відбувається «розширення діапазону діяльності завдань» [7, с. 103], що не лише підтримує інтерес до зайняття, але і забезпечує можливість для повторюваності матеріалу, що вивчається, і його підкріплення.

Принцип комплексності вимагає також строгої логічності в побудові занять. Усі етапи заняття мають бути пов'язані між собою так, щоб кожен подальший етап був логічним продовженням змісту попереднього.

**9. Принцип колективної взаємодії.** Г.О. Китайгородська припускає таку організацію учбового процесу, яка створює умови для активного і інтенсивного спілкування учасників. У ході такого спілкування відбувається розширення знань, удосконалюються уміння і навички, «формуються характерні для колективу взаємовідносини, що служать умовою і засобом підвищення ефективності навчання» [3, с. 85].

10. Принцип рефлексії в навчанні, сформульований нами на підставі вивчення літератури, присвяченої соціально-психологічному тренінгу, припускає обов'язкову наявність у навчальному процесі стадії рефлексії, тобто усвідомлення процесу навчання його суб'єктами.

Включення в навчання цієї стадії спрямоване на створення умов для:

- а) формування навичок самопізнання і саморозвитку;
- б) для аналізу власної комунікативної і професійно-спрямованої діяльності з точки зору проблеми підвищення її продуктивності;
- в) виявлення закономірності і чинників вдосконалення цієї діяльності.

Названі вище десять принципів, на яких побудовано навчання ІПОС, складають методичну основу концепції аналізу ситуацій.

**Висновки.** Виникнення науково-методичного напрямку профільно-орієнтованого навчання іноземним мовам стало наслідком розвитку системи міжнародних економічних відносин і соціально-економічних змін у нашій країні за останні десятиліття. Інтерес до мови професійного спілкування привів до появи концепцій «спеціальної мови». Виникнення і розвиток концепцій «спеціальної мови» йшло паралельно з відкриттям в області психолінгвістики і мало відповідне відображення в методиці викладання іноземних мов для спеціальних цілей.

Переорієнтація напрямку навчання іноземній мові в процесі професійної освіти від навчання читання в якості пріоритетної мети до навчання спілкуванню призвела до необхідності врахування моделі фахівця і необхідних професійних умінь, а також до навчання іншомовному спілкуванню при здійсненні певної діяльності.

Методичну концепцію навчання іншомовному професійно-спрямованому навчанню визначають принципи: практико-орієнтованого контекстного навчання, особово-орієнтованої спрямованості, активності навчання, комунікативно-ситуативного навчання, інтерактивної спрямованості навчання, балансу усвідомленого і неусвідомленого в навчанні, комплексності підходу, колективної взаємодії, рефлексії в навчанні. Ці принципи представляють систему і складають комплекс вимог до організації навчання, будучи одним із чинників, що визначають його успіх.

#### *Література:*

1. Алексеева Л.Е. Оптимизация процесса обучения иноязычному профессионально ориентированному общению студентов факультета международных отношений: дис. канд. пед. наук. – СПб., 2002. – 313 с.
2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. – М.: Высшая школа, 1991. – 204 с.
3. Китайгородская Г.А. Интенсивное обучение иностранным языкам: теория и практика. – М.: Рус.яз., 1992. – 254 с.
4. Макара Л.В. Обучение профессионально-ориентированному общению на английском языке студентов неязыкового вуза: автореф. дис. канд. пед. наук. – СПб., 2000. – 21 с.

5. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. – М.: Русский язык, 1989. – 276 с.
6. Погостинский Ю.А. Принципы и элементы проблемного обучения // Проблемы и перспективы высшего гуманитарного образования в эпоху социальных реформ. Научно-методическая межвузовская конференция 17–19 февраля 1998 г. Тезисы докладов. – СПб: Изд-во СПбГУП, 1998. – С. 255–256.
7. Поляков О.Г. Английский язык для специальных целей: теория и практика: уч. пос. – 2-е изд., стереотип. – М.: НВИ – ТЕЗАУРУС, 2003. – 188 с.
8. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. – М.: сентябрь, 1996. – 96 с.

**Знанецкий В. Ю. Обучение иноязычному профессионально-ориентированному общению**

**Аннотация.** Статья посвящена вопросам обучения иноязычному профессионально-ориентированному общению. В статье рассматриваются подходы зарубежных и отечественных исследователей к определению содержания и структуры иноязычного профессионально-ориентированного общения. Дана краткая характеристика понятия

«профессионально-ориентированного общения», как ключевого в проводимом исследовании. В статье была рассмотрена необходимость использования активных методов обучения в вузе.

**Ключевые слова:** профессионально-ориентированное общение, коммуникативные умения, мотивация речевой деятельности, обучение иностранным языкам.

**Znatetskiy V. Teaching professionally oriented communication in foreign language**

**Summary.** The article deals with problems of teaching professionally oriented communication in a foreign language. The approaches of national and foreign researchers to defining contents and structure of professionally oriented communication in a foreign language are analysed. The brief characteristic of concept «professionally oriented communication» as key concept in research is given. The necessity of using active methods of teaching at higher educational establishment is considered.

**Key words:** professionally oriented communication, communicative skills, motivation of speaking activity, teaching foreign languages.